

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 23. svečana 1848.

List 8.

Edini dol.

(Gorenska pravlica.)

V nedeljo hude zime so kmetu z Gojzda *) se
Do zadnje bilke svisli vse klaje spráznile;
De bi tedej živini bilo poklasti moč.
Sinovama velel je po klajo it' rekoč:

»Živina nima jesti; stradála de ne bo,
Je treba, de v senožet grestá ji po senó;
Res, danes je nedelja, alj iti morata
Po dvoje vlak **) u góro, — očeta vbogajta!«

»Nedelja, oče, dans je, nedelja sveti dan,
Nedelja, velik praznik, povsod je praznovan!
Se ne spodobi danes hoditi na goró,
Sej sosed nam posodi za silo že senó.«

Tak prósita sinova očeta stariga,
De saj bi na nedeljo v goró ne lázila;
Alj oče nagle jeze besede ponóví,
Ter žuga zlo, če berž se povelje ne stóri.

»Ni zgovora — poprime — koj morata v goró
Gorjé, če v štirih urah sená domá ne bó!
Velévati ne dajta po dvakrat si nikár,
Če vama je beseda očetova kej már.«

Sinova, kér sta vedla de vbogat' morata,
Nerada, tode vender na pot se dvigneta;
Seer sonce je sijalo, alj mraz je blo na moč,
Kér sneg je zopet padel bil nov preteklo noč.

O mrazu in po snegu prigazita do vlak,
Na vsacim udu nju pa oterpnjen bil je vsak,
Zatorej brez omude se verneta nazaj,
De pred na górkó z mraza domú prišla bi saj.

Že sta senó privlekla do srede skor goré,
Od Gojzda delječ uri četerti pišli dvé,
Kar plaz neznan odterga se ravno nad njima,
In predin se zavésta, podsulo je oba.

In oče pa, ko ravno je gledat šel, če že
Domú sinova njega skor prideta z goré,
Z lastnim' očmi je vidil, kakó je plaz snegá
Podsúl edina otroka, edina dva siná!

Strahú se strese, več ne deržé kolena ga,
Na tla telebi, zdihne: »Edina dva siná!
Edina moja, kje sta? Zadelá mene, vém,
Za greh je roka Božja!« — ne dihne več potém.

Nad Gojzdam je senožet, prigodbe grózne kraj,
Edini dol od zdiha se zove zmír se zdaj, —
In žalostne prigodbe té še današnji dan
Se z grozo vedno spomni in strahoma Gojžan.

M. Valjavec.

Priporočilo natanjčnih pošéto (Zollstäbe).

Rokodelcam na znanje.

Natanjčno delo tirja natanjčno méro. Naj bo prost rokodelc ali pa učen umetnik: vsakimu je pri njegovih izdelkih natanjčne mére potreba. Ne le samo lepóta izdelkov, temuč tudi njih trdnost in terpečnost se vpira na pravno méro. Če se je tedej umetnik ali rokodelc pri svojih izdelkih včasih le za pičico ali čertico zmotil, že je celo delo pokaženo, ali pa saj ni tako lično, kakor bi imelo biti. Torej so pa tudi dela navadnih delavcov, kterim na natanjčni méri in priméri ni veliko ležeče, dostikrat vse drugači, kakor so jim bile naročene, in v svojo lastno škodo jih morajo po dvakrat ali trikrat popravljati ali pa še clo zavreči. Pošét (Zollstab) je tedej pervo in nar potrebniši orodje vsaciga rokodelca, in gotova resnica je, de natanjčni pošét še le praviga mojstra dela. Večidel naših mojstrov ne obrajta tega orodja, kakor bi imelo biti, torej tudi svoje učence premalo vadijo v taki natanjčnosti. Zakaj če pogledamo naše navadne pošéte, ki jih štacunarji skorej po nič prodajajo (eden veljá en groš) se bomo berž prepričali, de s tacimi pošéti, na kterih so le palci (Zolle) zarisani, se ne da nič práv na tanjko zmeriti. Angleži, prvi mojstri v izdelovanji masin in umetnih izdelkov, imajo pošéte, na kterih je vsak palec v osem enacih delov razdeljen in s številkami zaznamovan, takó de se ni ne za čertico pomote bati. Angležki mojster nosi zmirej

*) Gojzd je majhna vas na Gorenském. Koj nad Gojzdam se dvigne gora, kjer imajo Gorci ali Gojžani svoje senožeti. Vsaka senožet, večidel dolinice, ima svoje imé, katero je legi ali velikosti primerjeno, ali od kake druge take reči osnovano. Med družimi je »Edini dol« taka senožet, ki je svoje imé od pričujoče zgodbe dobila. —

**) Vlaka je kup sená, ki do zime v gori ostane, in se še le po snegu domú spravi, de se ga takó manj pogubi. Iz srede vlake, ki je s tertami zvezana, molí veja, duša imenovana, za katero se kup po snegu vleče.

pri sebi tak pošet, in ura in pošet sta mu pri vsih njegovih delih nar potrebniji orodje. To vidi učenec od mojstra in se tako že v začetku svojiga rokodelstva navadi potrebne natanjnosti v vsih svojih opravilih.

Naši navadni pošeti niso tako napravljeni, de bi se mogla kaka reč práv na tanjko zmeriti, in če ravno je mojstrov pošet včasli ličniji izdelan kakor pošet navadniga delavca, sta si vunder sicer popolnoma enaka — to je — obá sta malo vredna, kër nista natanjčna.

Na Dunaji se dobijo práv natanjčni in pripravní pošeti, pa so predragi, kër tak pošet veljá 4 dvajsetice ali clo 2 goldinarja. Potreba natanjčnih pa ne predragih pošetov je v Jožefu Ešetu, mehanikarju v Pragi, misel obudila, tako orodje po nizki ceni izdelovati, ktero je zares tako pripravno narejeno, de ga mora vsak umetni mojster poterčiti. Ešetovi pošeti so iz gibèniga lahkiga lesa napravljeni, mirijo 36 palcov ali 3 Dunajske čevlje, so vsi natanjko zmirjeni, palci so s številkami zaznamovani, vsak palec je natanjko v 12 čert ali linij razdeljen, in celi pošet je s terdnim firnežem prevlečen, de se ga mokrota ne prime, pa tudi sicer čerte in številke ne zamažejo.

Krajnska obertniška družba, ki si vseskozi prizadeva, domače rokodelce s koristnimi znajdbami soznani in jih tako sčasama na viksi stopnjo umetnosti povzdigniti, je dala za poskušnjo dvanaajstero tacih pošetov iz Prage priti, ktere je undan prejela, in jih po ravno ti ceni, kakor jih Eše v Pragi prodaja, domačim rokodelcam na prodaj ponudi, namreč eniga po 36 krajcarjev. Kdor hoče pohvaljene pošete viditi ali kupiti, naj se oglasi v pisarnici Ljubljanske obertniške in kmetijske družbe v Salendrovih ulicah.

Zamasa.

Kmetijska šola za mlade in stare.

3. Od časa za setev.

(Dalje.)

Ni za vsako seme edini čas setve. Pri setvi naj se tedej gleda na lastnost rastljin, vremena in pa zemlje. Nekatere semena so bolj rahliga, nekatere bolj terdiga življenja; nekterim ne škodje ne mraz, ne zima, nekterim pa oboje, zato se da eno seme v jeseni, drugo pa le spomladi sejati.

Vse rastljine se tedej ločijo 1) v neobstoječe, to je, take kterih življenje je dokončano, kadar zrelo seme doneso, in ki potem popolnoma konec vzamejo; in 2) v obstoječe, ki zaporedama cvetó in zorijo veliko lét.

Neobstoječe se ločijo zopet v 2 versti: nekatere že v prvim létu konec vzamejo, in se tedej enolétne imenujejo; nekatere pa terpijo dve léti, in se dveletne imenujejo.

Obstoječe so tudi dvojniga pleména: pri nekterih le korenine obstanejo, steblo pa zvene in vsahne; pri nekterih pa tudi deblo obstane, in to so drevesa in germovje. — Od vsih teh bomo kaj več povedali.

1) Enoletne rastljine so dvojniga pleména.

Nekterim ne škodje pomladanjska zmerzljina; take se dajo tedej berž spomladi sejati, kadar zima mine; k tim se šteje ovës, ječmen, grah, grahorka, cizara.

Nekatere pa se ne smejo na prostim polji sejati, dokler se je spomladanjske zmerzljine bati; k tim se štejejo: turšica, sirk, ajda, rajž, fižol, buče, prosó, dinje, kumare. — Če je

tedej od pomladanjskiga bolj topliga vremena noter do jesenskiga mraza prekratek čas, de nekteri sadeži ne morejo dosihmal sadú donesti, se morajo taki sadeži, kakor dinje in kumare, poprej na vertu na gnojne gredice sejati in potem ob pravim času presaditi.

2) Dveletne rastljine so tudi dvojniga pleména.

Nekterim zimski mraz nič ne škodje. Take ozimine, kakor pšenica, rež, ozimni ječmen in ozimni ovës se sejejo v jeseni. Kër pa nekatere teh ozimnih žit na spomlad poprej cvësti in zorëti začno, nekatere pa pozneje, nej kmetovavec pri jesenski setvi le na ta razloček gleda, in nej bolj počasne poprej seje, bolj zgodne pa pozneje. Kër ozimni ječmen bolj zgodnej dozori kakor ozimna rež, — ozimna rež pa bolj zgodnej od pšenice, naj kmetovavec v jeseni nar poprej ječmen, potem rež in poslednjic pšenico in ozimni ovës poseje.

Nekterim dveletnim rastljinam pa škodje zimski mraz. Take se sploh spomladi sejejo, pred zimo pa se sadeži iz zemlje vzamejo, čez zimo na gorkim shranijo, in na spomlad zopet v zemljo posade, de vnovič ženó. K takim rastljinam se šteje repa, korenje, zelje, pësa. (Z enoletnimi sadeži, kakor s krompirjem, laško repico se čez zimo ravno tako ravna). — Če bi nekterim tukej imenovanim rastljinam, kakor postavimo zelju, utegnili tudi majhni spomladanjski mraz škodovati, se morajo popred na vertu v gnojne gredice saditi in potem se le na njive presaditi, kadar se ni več mraza bati.

3) S koreninami obstoječe rastljine se sploh spomladi sejejo, kakor štajarska in nemška detelja, in enake trave. Kdor si pa iz semen imenovanih detelj in trav hoče senožet napraviti, naj jih vseje že v jeseni, ako senožet v takim kraji leži, ki je na spomlad bolj suhotna.

4) Tudi sajenje ali sejanje drevesnih semen se ravna nar bolje po natornih postavah. Kadar namreč drevó v gojzdu dozori in seme donese, ki potem z drevesa pade in se sčasama v zemljo zarine: takrat je tudi čas, de kmetovavec semena enaciga pleména seje ali sadi, in takó natornim prigodbam nasleduje.

Pri sadnih drevesih (divjakih) pride seme v ravno tistim létu v zemljo, v kterim je dozorelo: torej bi se imele pëske in sadne košice sploh pred zimo v zemljo djati. S smerečevja ali hojevja pada seme sploh spomladi družiga léta, torej je tudi spomlad prvi čas, take semena sejati. Le jelovo seme pada v jeseni — mesca kimovca — z dreves, ki se pa s smerekovim vred spomladi seje. — Z listnatiga drevja pa pade seme nar zadnji čas konec jeseni.

(Dalje sledi.)

Domači zdravnik in vodnik v mnogih opravilih mesca svečana.

(Zdravnik.) Plësi in enake veselice v tem mescu napravijo veliko pljučnih jetk. Marsiktera zala deklica, marsikteri mladeneč je že bil róp nòriga plësa. Kdor se v plësu hudo razgreje in spoti, potem pa le kozarček merzle vode ali vina spije, ali pa se predurmi prehladi: zapravi svoje zdravje, kteriga mu dostikrat noben zdravnik več dati ni v stanu. Naj se tedej vsaka veselica le s pametjo vživa! — Hude prisadne bolezní večidel v tem mescu minejo, vunder je kašelj